

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНІКА-ТЕХНОЛОГА ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА

М.О. Желтова

аспірантка кафедри психології
Запорізького Національного Університету
dg19@mail.ru

Желтова М.О. Творчий потенціал техника-технолога харчової галузі: визначення та структура. В статті висвітлено результати теоретичного аналізу проблеми творчого потенціалу особистості та його структурних компонентів. Обґрунтовано важливість розвитку творчого потенціалу для техника-технолога харчової галузі. Здійснено аналіз вітчизняних та зарубіжних концепцій творчого потенціалу особистості. Представлено тлумачення поняття «творчий потенціал» як інтегративної властивості особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку. Розглянуто особливості професійної діяльності та необхідність застосування творчого потенціалу техніком-технологом. Здійснено аналіз вітчизняних та зарубіжних підходів до визначення структурних компонентів творчого потенціалу особистості. Виділено структурні компоненти творчого потенціалу особистості: мотиваційний, емоційний, вольовий, когнітивний. Подано визначення творчого потенціалу техника-технолога харчової галузі. Розкрито сучасний стан розробленості означеної проблеми та перспективи її вирішення.

Ключові слова: творчий потенціал, креативність, техник-технолог харчової галузі, потреба у творчій унікальності, емоційна стійкість, дивергентне мислення, творча уява.

Желтова М. А. Творческий потенциал техника-технолога пищевой отрасли. В статье представлены результаты теоретического анализа проблемы творческого потенциала личности и его структурных компонентов. Обоснована необходимость развития творческого потенциала техника-технолога пищевой отрасли. Проведен анализ отечественных и зарубежных концепций творческого потенциала личности. Представлена интерпретация понятия «творческий потенциал» как интегративного свойства личности, характеризующего степень возможностей осуществлять творческую деятельность, готовность и способность к творческой самореализации и саморазвитию. Рассмотрены особенности профессиональной деятельности и необходимость реализации творческого потенциала техником-технологом. Проведен анализ отечественных и зарубежных подходов к определению структурных компонентов творческого потенциала личности. Выделены структурные компоненты творческого потенциала личности: мотивационный, эмоциональный, волевой, когнитивный. Дано определение творческого потенциала техника-технолога пищевой отрасли. Показано современное состояние разработанности этой проблемы и перспективы ее решения.

Ключевые слова: творческий потенциал, креативность, техник-технолог пищевой отрасли, потребность в творческой уникальности, эмоциональная устойчивость, дивергентное мышление, творческое воображение.

Постановка проблеми. Проблема творчого потенціалу особистості є актуальною задачею сучасної психологічної науки. Сьогодні в харчовій галузі спостерігаються суттєві зміни, що пов'язані із розширенням асортименту та появою нових продуктів, впровадженням новітніх технологій та сучасного обладнання. Відомим є той факт, що наявність висококваліфікованих фахівців – це фундамент успішного економічного та соціального розвитку будь-якої держави. Як показує світовий досвід останніх років, отримувати прибуток на ниві ресторанного бізнесу можуть лише творчі люди, які знають особливості ринкової економіки, мають високий рівень освіченості та професійної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчий потенціал особистості досліджувався в рамках різних наукових підходів: аксіологічний (як репертуар отриманих та самостійно набутих знань та умінь, реалізація їх в певній сфері діяльності та спілкування); онтологічний (як міра можливостей особистості у творчій діяльності); розвиваючий (як сукупність можливостей, умінь і навичок та рівень їх розвитку); діяльнісно-організаційний (універсальна якість, що визначає міру можливостей індивіда); енергетичний (психоенергетичний ресурс особистості); інтегративний (інтегративна якість особистості, що відображає міру її творчих можливостей у реальній практиці). [5; 10].

Останнім часом з'явився новий погляд на проблему творчого потенціалу (І.В. Львова, В.О. Моляко, О.О. Попель, В.Г. Риндак). Перспективною тенденцією є змістовний аналіз існуючих визначень творчого потенціалу особистості та його складної структури.

Метою статті є висвітлення результатів теоретичного аналізу проблеми творчого потенціалу та його структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Проблема визначення творчого потенціалу особистості розглянута зарубіжними (Дж. Гілфорд,

Е. Торренс), російськими (Д.Б. Богоявленська, В.М. Дружинін, О.М. Матюшкін, Я.А. Пономарьов) та українськими (С.Д. Максименко, В.О. Моляко, П.А. М'ясоїд, М.В. Савчин та О.Д. Сафін) науковцями. Незважаючи на широку представленість досліджень творчого потенціалу, на сьогоднішній день не існує єдиного визначення цього феномену.

Так, Дж. Гілфорд та Е. Торренс у зарубіжну психологію ввели термін «креативність» (creativity – «творчість, творчі здібності») і розуміли його як природну здібність, що властива більшості людей у специфічних сферах діяльності та в повсякденному житті [7].

Заслуговує на увагу концепція Д.Б. Богоявленської, яка одиницею дослідження творчого потенціалу вважає інтелектуальну активність. Дослідниця виокремила риси творчої особистості, серед яких: бажання неформальних стосунків в процесі спілкування, здатність співпереживати, помірковане ставлення до оточуючих та прагнення завжди бути у центрі уваги [2].

Серед вітчизняних теорій творчого потенціалу однією з найбільш популярних є концепція В. О. Моляко. Вчений визначає творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку [4].

У наукових працях С. Д. Максименка, творчий потенціал є природною властивістю особистості, що існує з народження людини; як найвища форма активності особистості. Завдяки творчому потенціалу людина проявляє себе та свій внутрішній світ [6].

У сучасних дослідженнях В.Г. Риндака творчий потенціал визначається як система особистісних здібностей, що дозволяє індивіду змінювати прийоми дій відповідно до нових завдань, а також саме вони визначають результати діяльності. До особистісних якостей вчений відносить: уяву, критичність мислення, винахідливість та відкритість всьому новому [9].

На думку О.О. Попеля, творчий потенціал є системною характеристикою особистості, що дає їй можливість знаходити нове, творити, приймати оригінальні рішення та діяти креативно у новій ситуації [8].

Отже, теоретичний аналіз проблеми творчого потенціалу особистості показав, що науковці розуміють творчий потенціал як створення принципово нового, як творчі потенції, які розкривають можливості для розвитку. Творчий потенціал трактується як інтегративна властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку.

З метою визначення змістових особливостей творчого потенціалу техника-технолога харчової галузі, ми проаналізували специфіку професійної діяльності фахівця харчової галузі. Згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою, техник-технолог харчової галузі має бути обізнаним у сучасних напрямках розвитку кулінарного мистецтва; проектувати нові технології приготування кулінарних виробів; організовувати та контролювати виробництво продукції на всіх етапах; вдосконалювати існуючі технології; керувати харчовим підприємством та вести відповідну документацію. Фахівець харчової галузі не тільки контролює процес приготування страв та відповідність його технології, а й впроваджує нові технології, беручи до уваги кращий світовий кулінарний досвід.

Однією з психологічних характеристик професійної діяльності техника-технолога є необхідність прояву творчого потенціалу. Ця особливість зазначена в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця, а також у його професіограмі.

Важливість застосування творчого потенціалу у професійній діяльності техника-технолога пов'язана із необхідністю розробки принципово нових продуктів; використання нетрадиційних для певної кухні продуктів; створення страв молекулярної гастрономії; доцільністю розробки технології, що збільшує строки придатності продуктів; необхідністю розробки технології, що знижує втрату продукту при тепловій обробці; важливістю оформлення готових страв та формування меню тощо.

Специфічними рисами творчого потенціалу техника-технолога є своєрідне поєднання його елементів у єдину структуру. У психологічній науці є чимало досліджень структури творчого потенціалу особистості.

Зарубіжні науковці виокремили у структурі творчого потенціалу: потребу у творчій унікальності (С. Доллінгер), здатність до конвергентного та дивергентного мислення (А. Кроплі) та уяву (Е. Рікельме) [11; 12; 13].

Є.П. Ільїн та О.О. Попель виокремили у структурі творчого потенціалу такі компоненти: мотиваційний, емоційний, інтелектуальний та вольовий. Мотиваційний компонент включає мотиви особистості, рівень компетентності, своєрідність інтересів, а також орієнтацію на творчу діяльність. Емоційний компонент творчого потенціалу особистості впливає на процес творчості, висвітлює емоційно-образні характеристики психіки. До інтелектуального компоненту науковці віднесли: уміння прогнозувати події та вчинки, допитливість, спостережливість, почуття гумору, дивергентне мислення, розвинену творчу уяву. Вольовий компонент творчого потенціалу представлений такими якостями особистості як: цілеспрямованість, наполегливість, сміливість, уміння доводити розпочату справу до кінця здатність людини до саморегуляції [1; 3; 8].

І.В. Львова додатково виокремлює у структурі творчого потенціалу світоглядні (активна життєва позиція, оптимізм, гармонійність, відданість своїм ідеалам, почуття обов'язку, патріотизм) та ціннісні (доброзичливість, тактовність, толерантність, милосердя, критичність) якості [3].

Корифеєм сучасних вітчизняних досліджень творчого потенціалу є В.О. Моляко. До структури творчого потенціалу вчений відніс: 1) задатки, нахили, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, наданні переваг чомусь перед чимось, загальної динамічності психічних процесів; 2) інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів; 3) допитливість, потяг до створення нового, до пошуку й розв'язання проблем; 4) швидкість у засвоєнні нової інформації, створення асоціативних масивів; 5) нахили до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступних порівнянь, відбору; 6) прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінювань та вибору шляхів розв'язку, адекватність дій; 7) емоційне забарвлення окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, надання переваг; 8) наполегливість, систематичність у роботі, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, сміливе прийняття рішень; 9) творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання, змін варіантів, економність у рішеннях, використанні часу, засобів та ін.; 10) інтуїтивізм – здатність до прояву неусвідомлюваних швидких (іноді миттєвих) оцінок, прогнозів, рішень; 11) порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, майстерністю виконання відповідних дій; 12) здібності до реалізації власних стратегій і тактик при розв'язанні різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій [4].

Спираючись на наукові положення щодо структури творчого потенціалу В.О. Моляко та беручи до уваги особливості професійної діяльності техніків-технологів, нами були виокремлені наступні компоненти творчого потенціалу фахівця: мотиваційний (наявність творчих потреб, мотивація на створення продукту або страви, творча активність); емоційний компонент (емоційне ставлення до праці, емоційна стійкість); вольовий компонент (цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, активність, самостійність, ініціативність); когнітивний компонент (швидкість, гнучкість, оригінальність мислення, високий рівень розвитку творчої уяви, концентрація уваги на приготуванні страви).

Мотиваційний компонент творчого потенціалу техника-технолога безпосередньо пов'язаний із процесом створення інноваційного продукту. Наявність творчих потреб, дозволяє приготувати технику-технологу не просто страву за рецептом, а створити кулінарний шедевр. Відсутність мотивації унеможливує творчу діяльність у кулінарній справі.

Не менш важливим компонентом творчого потенціалу техника-технолога є емоційний. Емоційні переживання знаходять свій вияв у новому кулінарному витворі, а якщо ця страва є не тільки оригінальною, а й естетично оформлена, то це викликає неабиякий апетит у гостя, а також робить його постійним клієнтом закладу.

Професійна діяльність фахівця ресторанного господарства пов'язана із значним фізичним навантаженням, роботою у несприятливих кліматичних умовах, дією різноманітних шумів. Дійсно, емоційна стійкість допомагає технику-технологу бути швидким, вправним та зібраним на кухні, але поряд із цим, без емоційної стійкості неможлива творча діяльність особистості.

Одним із важливих компонентів творчого потенціалу техника-технолога є вольовий компонент. Важливою вольовою рисою техника-технолога є цілеспрямованість, тобто здатність ставити цілі, визначати шляхи та способи досягнення цілей. Технік-технолог при розробці нового продукту має чітко розуміти що він має розробити, для чого і яким чином досягти кінцевої мети.

Не менш важливою рисою фахівця ресторанного господарства є наполегливість, – це вольова здатність, завдяки якій людина мобілізує власні ресурси на боротьбу з перешкодами та труднощами. Процес приготування будь-якої страви, а особливо нової, може бути пов'язаний із труднощами. Будучи наполегливим та долаючи перешкоди, технік-технолог створює кулінарний шедевр.

Технік-технолог має швидко приймати впевнені рішення у різних умовах, адекватно оцінювати власні можливості та потенціал інших людей. Саме тому, рішучість є невід'ємним компонентом кулінарного мистецтва.

У роботі технолога важливою рисою є самостійність, тобто здатність особистості не піддаватися чужим впливам, що можуть відвернути його від досягнення поставленої мети. У процесі створення інноваційного продукту, важливо виявляти самостійність, не діяти за шаблонами, дотримуватись власної мети.

Неможлива професійна діяльність техника-технолога і без ініціативності, вольової якості, завдяки якій професіонал діє творчо.

Неабияке значення має когнітивний компонент творчого потенціалу у роботі техника-технолога харчової галузі. Швидкість мислення у роботі фахівця пов'язана із продукуванням великої кількості ідей за невеликий проміжок часу. Технік-технолог повинен швидко визначитися як оформити страву, як її подати, для того, щоб гість залишився задоволеним.

Фахівцю харчової галузі необхідна гнучкість мислення, тобто здатність переключатися з однієї ідеї на іншу. У професійній діяльності кулінарного майстра важливо знаходити різні шляхи та методи приготування страви, одна і та ж страва, може бути приготовлена різноманітними способами, один з яких буде більш швидким та економічним.

Важливою складовою дивергентного мислення техника-технолога є оригінальність. Оригінальність мислення виявляється не тільки в смакових властивостях страви, її зовнішньому оформленні, подачі, а й у можливості зробити заклад ресторанного господарства популярним серед відвідувачів.

Неможливо працювати фахівцем кулінарної справи без високого рівня розвитку творчої уяви. Спеціалісту харчової галузі необхідно постійно моделювати в уяві нові образи страв, їх зовнішній вигляд. Знаючи лише основні інгредієнти страви, технолог вже уявляє її смак, оформлення, посуд для подачі. Творча уява необхідна й на етапі розробки нової технології приготування страви, інноваційного продукту, молекулярної страви, оформлення меню тощо.

Значна кількість ідей кулінарів, зумовлює складність концентрації уваги на створенні мистецького витвору. Технолог має зосереджувати увагу на створенні нового продукту, технології приготування страви, оформленні готової страви, оздобленні меню закладу.

Таким чином, беручи до уваги дослідження змісту та структури творчого потенціалу особистості та спираючись на особливості професійної діяльності техника-технолога, творчий потенціал техника-технолога харчової галузі можна визначити як інтегративну властивість особистості, що включає мотиваційний, емоційний, вольовий та когнітивний компоненти, які обумовлені цілями та психологічними особливостями професійної діяльності техника-технолога харчового виробництва та забезпечують творчу самореалізацію і саморозвиток.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Теоретичний аналіз проблеми дозволив виявити, що реалізація творчого потенціалу особистості є пріоритетним напрямком харчової галузі, оскільки отримувати прибуток на ниві ресторанного бізнесу можуть лише творчі люди. Творчий потенціал розглядають як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність. Виокремлені структурні компоненти творчого потенціалу техника-технолога харчової галузі: мотиваційний, емоційний, вольовий та когнітивний. Подано визначення творчого потенціалу техника-технолога харчової галузі.

Перспективними напрямками розвитку заявленої проблеми надалі вбачаються дослідження, які спрямовані на емпіричне дослідження компонентної структури творчого потенціалу техника-технолога харчової галузі.

Список використаних джерел

1. Біла І.М. Психологія дитячої творчості / І.М. Біла. – Київ : Фенікс, 2014. – 200 с.
2. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей / Д.Б. Богоявленская – М., 2002. – 320 с.

3. Гончарук Т.В. Структура творчого потенціалу старшокласників / Т.В. Гончарук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18(1). – С. 143-151
4. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с
5. Кулюткин Ю.Н. Изменяющийся мир и проблема развития творческого потенциала личности. Ценностно-смысловый анализ / Ю.Н. Кулюткин – СПб.: СПбГУПМ, 2001. – 84 с.
6. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006, – 240 с.
7. Особов І.П. Деякі аспекти вивчення креативності. Зарубіжний досвід ХХ століття в оцінці сучасних дослідників / І.П. Особов / Гуманитарные научные исследования. – Октябрь, 2011. №2
8. Попель А.А. Психологические условия развития социальной креативности студентов в процессе профессиональной подготовки : дис. ... канд. психол. наук / А.А. Попель. –Н. Новгород, 2005. – 217 с.
9. Рындак В.Г. Творчество. Краткий педагогический словарь / В.Г. Рындак – М.,2001. – 108 с.
10. Яцкова О.Ю. Анализ понятия «творческий потенциал» в современной педагогической литературе / О.Ю. Яцкова // Педагогика: традиции и инновации: материалы ИИ междунар. науч. конф. (г.Челябинск, октябрь 2012 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 2012. – С. 25-27.
11. Dollinger S.J. Need for Uniqueness, Need for Cognition, and Creativity // The Journal of Creative Behavior. – 2003. – Vol. 37. – № 2. – P. 99 – 116
12. Cropley A. In Praise of Convergent Thinking // Creativity Research Journal. – 2006. – Vol. <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all tab=issueslist~branches=18 - v1818>. – № 3. – P. 391 – 404]
13. Riquelme H. Can People Creative in Imagery Interpret Ambiguous Figures Faster than People Less Creative in Imagery? // The Journal of Creative Behavior. – 2002. – Vol. 36. – № 2. – P. 105 – 116

References translated and transliterated

1. Bila I.M. Psihologija ditjacoї tvorčosti [Psychology of children's creativity] / I.M. Bila. – Kіiv : Feniks, 2014. – 200 s.
2. Bogojavlenskaja D.B. Psihologija tvorčeskih sposobnostej [Psychology of creativity] / D.B. Bogojavlenskaja – М., 2002. – 320 s.
3. Goncharuk T.V. Struktura tvorčogo potencialu staršoklasnikov [The structure of creative potential of pupils] / T. V. Goncharuk // Teoretiko-metodichni problemi vihovannja ditej ta uchniv'skoї molodi. – 2014. – Vip. 18(1). – S. 143-151
4. Zdibnosti, tvorčist', obdarovanist': teorija, metodika, rezul'tati doslidžen' [Ability, creativity, giftedness: theory, methodology, research results] / Za red. V. O. Moljako, O. L. Muziki. – Zhitomir: Vid-vo Ruta, 2006. – 320 s
5. Kuljutkin Ju.N. Izmenjajushijsja mir i problema razvitija tvorčeskogo potenciala lichnosti. Cennostno-smyslovoj analiz [The changing world and the problem of development of creative potential of personality. Axiological analysis] / Ju.N. Kuljutkin – SPb.: SPbGUPM, 2001. – 84 s.
6. Maksimenko S.D. Geneza zdijšnennja osobistosti [The Genesis of the implementation of the individual] / S.D. Maksimenko – K.: Vidavnictvo TOV «KMM», 2006, – 240 s.
7. Osobov I.P. Dejaki aspekti vivčennja kreativnosti. Zarubizhnij dosvid HH stolittja v ocinci suchasnih doslidnikov [Some aspects of studying of creativity. Foreign experience of the twentieth century in the assessment of modern researchers] / I.P. Osobov / Gumanitarnye nauchnye issledovanija. – Oktjabr', 2011. №2
8. Popel' A. A. Psihologicheskie uslovija razvitija social'noj kreativnosti studentov v processe professional'noj podgotovki : dis. ... kand. psihol. nauk [Psychological conditions of development of social creativity of students in the process of professional training] / A. A. Popel'. –N. Novgorod, 2005. – 217 s.
9. Ryndak V.G. Tvorčestvo. Kratkij pedagogičeskij slovar' [Creativity. Brief pedagogical dictionary] / V.G. Ryndak – М.,2001. – 108 s.
10. Jackova O. Ju. Analiz ponjatija «tvorčeskij potencial» v sovremennoj pedagogičeskoj literature [The analysis of the concept of creativity in modern pedagogical literature] / O. Ju. Jackova // Pedagogika: tradicii i innovacii: materialy II mezhdunar. nauch. konf. (g.Cheljabinsk, oktjabr' 2012 g.). – Cheljabinsk: Dva komsomol'ca, 2012. – S. 25-27.
11. Dollinger S.J. Need for Uniqueness, Need for Cognition, and Creativity // The Journal of Creative Behavior. – 2003. – Vol. 37. – № 2. – P. 99 – 116
12. Cropley A. In Praise of Convergent Thinking // Creativity Research Journal. – 2006. – Vol. <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all tab=issueslist~branches=18 - v1818>. – № 3. – P. 391 – 404]
13. Riquelme H. Can People Creative in Imagery Interpret Ambiguous Figures Faster than People Less Creative in Imagery? // The Journal of Creative Behavior. – 2002. – Vol. 36. – № 2. – P. 105 – 116

Zheltova, M.O. Creative potential of the food industry technologist: definition and structure. In the article the results of theoretical analysis of the problem of creative potential and its structural components have been analyzed. The importance of technologist` creativity for the food industry has been proved. The analysis of domestic and foreign concepts of creative potential has been presented. The paper presented the interpretation of the concept of "creativity" as integrative characteristics of personality that characterized the extent possibility to carry out the creative activity, readiness and capacity for creative self-realization and self-development. Features of professional activity and the need for creativity for technologist have been analyzed. The analysis of national and foreign approaches to determine the structural components of creative potential have been presented. It has been defined, that the structural components of creative potential were the following: motivational, emotional, volitional, and cognitive. Posted definition of creativity technologist food industry. The paper also revealed the current situation of elaboration of definite problem and the prospects of its solution.

Keywords: creativity, food industry technologist, the need for creative uniqueness, emotional stability, divergent thinking, creative imagination.